

УДК 347.1

<https://doi.org/10.34142/23121661.2019.30.08>orcid.org/0000-0003-2488-742X

© Сприндис С.І., 2019

С.І. Сприндис**УСТАНОВЛЕННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ВЧИНИТИ
ПЕВНІ ДІЇ – ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ****S. Sprindis****THE OBLIGATION TO TAKE CERTAIN
ACTIONS – AS ONE OF THE MEANS
OF SECURING A CLAIM**

Анотація. У поданій статті розглянуто питання щодо встановлення обов'язку вчинення певних дій – як одного з заходів забезпечення позову. Автором проаналізовані роботи науковців з цього питання та проаналізовано законодавство України, нормативно-правові акти та судову практику. Розглянуто, чому громадяни, права яких були порушені, звертаючись до суду за захистом своїх прав не бажають, тому що навіть вигравши справу, отримавши рішення суду на свою користь, досягти реального виконання рішення суду в багатьох випадках – неможливо. Таким чином, можна стверджувати, що за умови, коли рішення суду не виконуються, захист своїх прав у суді є ілюзією. Спроби деяких несумлінних боржників не виконувати свої зобов'язання, будь-якими засобами ухилятися від відповідальності мають різні правові форми. Однією з них є не реєстрація успадкованої власності, щоб вона не була зазначена в реєстрі як власність боржника.

Ключові слова: позов, обов'язок, договір, судовий захист, реєстрація.

Аннотация. В данной статье рассмотрен вопрос относительно установления обязанности совершения определенных действий как одного из мероприятий обеспечения иска. Автором проанализированы работы ученых по данному вопросу и законодательство Украины, нормативно-правовые акты и судебная практика. Рассмотрено, почему граждане, права которых были нарушены, обращаются в суд за защитой своих прав не желают, потому что даже выиграв дело, получив решение суда в свою пользу, достижение реального выполнения решения суда во многих случаях невозможно. Таким образом, можно утверждать, что при условии, когда решения суда не выполняются, защита своих прав в суде является иллюзией. Попытки некоторых недобросовестных должников не выполнять свои обязательства, любыми средствами уклоняться от ответственности имеют разные правовые формы. Одной из них является нерегистрация унаследованной собственности, чтобы она не была отмечена в реестре как собственность должника.

Ключевые слова: иск, обязанность, договор, судебная защита, регистрация.

Abstract. In this article a question is considered in relation to establishment of duty of feaseance of certain actions – as one of events of security for a claim. By an author the analyzed works of scientists on this question and the legislation of Ukraine is analyzed, normatively – legal acts and judicial practice. It is considered why citizens rights for that were broken, does not wish to apply in a court after the protection of the rights, because even won a case, getting the decision of court on the benefit, achievement of the real implementation of decision of court in many cases – it is impossible. Thus, it is possible to assert that, for terms, when the decisions of court are not executed – a protection of the rights in a court is an illusion. Attempts of some unconscientiously debtors not to execute the obligations, by any facilities to avoid responsibility have different legal forms. One of them – is not registration of legacy property, that she a not bull is marked in a register as property of debtor.

Keywords: lawsuit, duty, agreement, judicial defense, registration.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні є великий рівень недовіри суспільства до української судової системи. Однією з причин недовіри є низький показник виконання судових рішень. Громадяни, права яких були порушені, звертатися до суду за захистом своїх прав не бажають, тому що навіть вигравши справу, отримавши рішення суду на свою користь, досягти реального виконання рішення суду в багатьох випадках неможливо. Таким чином, можна стверджувати, що за умови, коли рішення суду не виконуються – захист своїх прав у суді є ілюзією.

Актуальність теми дослідження. Саме з метою захисту інтересів позивача проти непередбачуваних дій відповідача у цивільному та господарському процесі законодавець установив інститут забезпечення позову.

Звичайно, самі по собі заходи забезпечення позову не є гарантією реального виконання рішення суду.

Тому що є практика несумлінних (іноді злочинних) дій відповідачів, які будь-якими засобами після отримання копії позовної заяви або повістки до суду, намагаються, безумовно зловживаючи своїми правами, позбутися (продати або передати родичам) належного їм майна. В результаті чого ухвалене на користь позивача рішення суду залишається без виконання. Таким чином, судовий захист прав та інтересів позивача є неефективним і зводиться до нуля.

Саме тому законодавець дозволяє суду забезпечити позов шляхом винесення ухвали про застосування заходів забезпечення позову.

Мета статті. Спроби деяких несумлінних боржників не виконувати своїх зобов'язань, будь-якими засобами ухилятися від відповідальності мають різні правові форми. Однією з них є нереєстрація успадкованої власності, щоб вона не була зазначена в реєстрі як власність боржника. Правове вирішення цієї проблеми і є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Офіційне визначення поняття забезпечення позову в чинному цивільному процесуальному законодавстві України відсутнє, але у той же час передбачає його види [1, ст. 150] та процедуру здійснення [1, ст. 151–153]. Однак у науці цивільного процесу є більш-менш однозначне розуміння поняття забезпечення позову.

Так, Д. Луспенник зазначав, що значення інституту забезпечення позову в цивільному процесуальному праві полягає в тому, що ним захищаються законні інтереси (права) позивача на той випадок, коли відповідач буде діяти недобросовісно або коли неприйняття заходів може призвести до невиконання судового рішення [2, с. 110]. У підручнику за ред. С.Я. Фурси забезпечення позову визначається як вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують реальне виконання рішення, прийняте за його позовом [3, с. 500].

О. Захарова та О. Грабовська визначають забезпечення позову як вжиття судом заходів, спрямованих на захист інтересів осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, у разі припущення неможливості виконання судового рішення внаслідок певних дій учасників процесу. [4, с. 14]. Є визначення поняття у більш ширшому розумінні, де забезпечення позову вбачають ужиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача проти несумлінних дій відповідача, що гарантує реальне виконання позитивно прийнятого рішення [5, с. 421].

Усі вказані поняття мають один недолік – вони не розкривають того факту, що необхідно бути впевненими, що заявник клопотання про забезпечення позову має дійсно за мету забезпечення позову і немає наміру зловживати своїми процесуальними правами. Кожного разу суд повинен бути впевнений, що забезпечення позову є дійсно необхідним; дійсно є докази того, що свободи та інтереси особи будуть порушені.

Узагальнюючи різні погляди вчених, можливо сформулювати поняття забезпечення позову як *заходи, які приймаються судом, у провадженні якого знаходиться справа, за відповідним клопотанням у формі мотивованої заяви осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, якщо неприйняття таких мір може зробити неможливим виконання рішення суду.*

Одночасно необхідно зазначити, що забезпечення позову – це заходи, метою яких є одночасно належне виконання судового рішення. Тобто, забезпечення позову є одночасно і забезпеченням виконання рішення суду. Таким чином, слід зробити висновок, що ці процесуальні інститути взаємопов'язані для досягнення загальної мети – захисту порушених, невизнаних або оскаржуваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Порядок подання заяви про забезпечення позову регламентовано ст. 152 ЦПК України. За загальним правилом заява подається до суду, у провадженні якого перебуває справа, після відкриття провадження у цивільній справі. Але законодавець передбачив випадки, коли особа, чиї свободи та права порушуються, дізнається про це й відразу ж звертається до суду за правилами підсудності з заявою про забезпечення позову, хоча ні позову, ні справи ще немає. При цьому суд, переконавшись у дійсності викладених у заяві фактах,

повинен винести ухвалу про забезпечення позову, а заявник зобов'язується протягом десяти днів подати позов до суду.

Також заявник має право подати заяву про забезпечення позову одночасно з пред'явленням позову.

Відповідно до ст. 153 ЦПК України суд, у провадженні якого перебуває справа, повинен розглянути заяву про забезпечення позову не пізніше двох днів із дня її подання, при цьому суд має право не повідомляти учасників справи, але, якщо суду необхідно долучити до справи, додаткові докази або надання пояснень про необхідність забезпечення позову, суд може викликати особу, яка подала заяву про забезпечення позову. Коли, на думку суду, заявник обґрунтував свої вимоги, то суд розглядає заяву лише за участю заявника без повідомлення особи, щодо якої заявник подав заяву про необхідність вжити заходи забезпечення позову. Якщо, на думку суду, наданих заявником пояснень та доказів недостатньо для розгляду заяви про забезпечення позову, суд може призначити її розгляд у судовому засіданні у присутності сторін.

Безумовно, те, що при розгляді заяви про забезпечення позову суду необхідно діяти відповідно до основних завдань цивільного судочинства, є справедливим, неупередженим та своєчасним розглядом і вирішенням цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оскаржуваних прав чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Тому під час розгляду заяви про забезпечення позову, суду необхідно брати до уваги інтереси не тільки сторони, яка подала заяву про забезпечення позову, а й інших осіб – учасників справи. Якщо сторона, яка подала заяву про забезпечення позову, зловживає правом, то можуть бути порушені права інших учасників справи.

Після розгляду заяви про забезпечення позову суд виносить ухвалу, де повинні бути вказані підстави забезпечення позову, вид забезпечення позову, порядок виконання та порядок оскарження. У випадку, коли суд встановив, що заяву про забезпечення позову подано без дотримання вимог ст. 151 ЦПК, заява повертається заявнику.

Щодо видів забезпечення позову, то відповідно до ст. 150 ЦПК України їх встановлено дев'ять, і список не є вичерпним. І якщо на цей час до більшості заходів забезпечення позову питань до порядку та можливості їх реалізації не виникає, то до такого заходу, як встановлення обов'язку вчинити певні дії, є деякі питання, що і є основною метою нашого дослідження.

Питання виникають з першого моменту звернення до нього: який перелік правовідносин можливо вносити до звернення з метою забезпечення позовних вимог у спорі про право власності на нерухомість, щоб не порушити конституційні права та свободи відповідача? Наприклад, боржник кредитного договору (договору позики) не повертає борг, стверджуючи, що в нього відсутні гроші, і він не може знайти роботу. Насправді, він отримав спадщину

від свого батька, померлого кілька років тому. Боржник подав заяву на спадщину до нотаріуса, але зловживає своїм правом та не бажає здійснювати реєстрацію власника нерухомого майна. Реєструвати чи не реєструвати свої права на нерухомість – конституційне право особи.

Як бути в такому випадку? Чи можна звертатися до суду з заявою встановлення обов'язку нотаріусу зареєструвати нерухоме майно на ім'я спадкоємця (відповідача у справі)? Чи може суд зобов'язати нотаріуса зробити таку реєстрацію?

На нашу думку, категорично – ні! Надамо пояснення.

Відповідно до Цивільного кодексу України, спадкування – це перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла (або проголошена померлою), до інших осіб [6, ст. 1216]. Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою [6, ст. 1220].

Спадкоємці не залежно від того, чи вони спадкоємці за заповітом, чи за законом, мають право прийняти або не прийняти спадщину [6, п. 1, ст. 1268]. Іншими словами, спадкоємець для прийняття спадщини повинен особисто [6, п. 2, ст. 1269] протягом шести місяців [6, п. 1, ст. 1270] подати заяву про бажання прийняти спадщину. Нотаріус реєструє тільки волю спадкоємця прийняти спадщину.

Винятком є спадкоємці, які проживали постійно із спадкодавцем на час відкриття спадщини [6, п. 3, ст. 1268]. Прийнявши спадщину, у складі якої є майно (майнові права), нерухоме майно та інше майно, щодо якого здійснюється державна реєстрація, зобов'язаний звернутися до нотаріуса або до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно [6, ст. 1297].

Таким чином, реєструвати спадкову масу на своє ім'я – це прямий обов'язок спадкоємця. Дії, які особа повинна виконати самостійно (це є обов'язок спадкоємця), не можуть виконатися за ухвалою суду державним чи уповноваженим державою на те органом, та в загалі не можуть бути забезпеченням позову вчинення реєстраційних, нотаріальних або будь-яких інших дій.

На нашу думку, суд не має права підміняти собою державний орган, особливо, коли вчинити певні дії є прямим обов'язком сторони спору. У разі застосування такого заходу забезпечення позову як встановлення обов'язку державним органом чи уповноваженими державою органами вчинити певні дії (зокрема, суб'єктів реєстрації) – є дії, що прямо дискредитують діяльність державної виконавчої влади. Суд не має права підміняти собою державний орган, тому як порушуються основи демократії – розподіл влади.

Таким чином, суд має право застосування такого заходу забезпечення позову як встановлення обов'язку зареєструвати право власності спадкового майна тільки до відповідача по справі – спадкоємця майна.

Відповідно до чинного законодавства невиконання судового рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню, або умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини спричиняє собою кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну відповідальність та застосування штрафних санкцій, тим самим забезпечує державний примус щодо охорони суспільних відносин у публічній сфері.

Так, Кримінальний кодекс України передбачає, що у випадку умисного невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, які набрали законної сили, карається як штрафом, так і позбавленням волі [7, п. 1, ст. 382]. Водночас ми звертаємо увагу на те, що суб'єкт цього злочину може бути як спеціальним (ч.2 ст. 382 КК), так і загальним (ч.1 ст. 382). Інакше кажучи, будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, може бути притягнута до відповідальності, якщо злочин вчиняється шляхом невиконання судового акта.

Щодо адміністративної відповідальності – то вона настає лише за залишення посадовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених в ній порушень закону, а так само несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу суду – спричиняють накладення штрафу [8, ст. 185/6]. У такому випадку відповідальність може нести тільки спеціальний суб'єкт – посадова особа.

Цивільна відповідальність можлива тільки у випадку завдання шкоди невиконанням судового рішення, інакше кажучи, вона полягає в тому, що в Україні гарантовано право кожного на відшкодування моральної та майнової шкоди, яку заподіяно державними органами, органами місцевого самоврядування, службовими та посадовими особами [9, ст. 56].

Дисциплінарна та матеріальна відповідальність можуть наставати за невиконання чи неналежне виконання службових (трудових обов'язків).

Таким чином, підводячи підсумок нашого дослідження, можемо констатувати, що у випадку, коли боржник не реєструє право власності спадкового майна, суд має право застосування такого заходу забезпечення позову як встановлення обов'язку зареєструвати право власності спадкового майна. Обов'язок може установлюватися тільки до відповідача по справі – спадкоємця майна. Також констатуємо, що у випадку, якщо відповідач без поважних причин не виконує рішення суду, то необхідно звертатися до державного виконавця для примусового виконання.

Так, відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» [10, ст. 89] державний виконавець повинен встановити строк, протягом якого боржник повинен виконати певні дії, викладені в рішенні суду. У разі невиконання без поважних причин рішення суду у встановлений державним виконавцем строк, державний виконавець повинен винести постанову про накладення штрафу на боржника. У тих випадках, коли боржник повторно не виконав без поважних причин певні дії, які можуть бути виконані лише

боржником, на нього накладається штраф у подвійному розмірі, та державний виконавець повинен звернутися до правоохоронних органів з повідомленням про притягнення боржника згідно з чинним законодавством до кримінальної відповідальності.

Таким чином, у державі створений відповідний механізм юридичної відповідальності за невиконання судових рішень, який створює для громадян і юридичних осіб реальну можливість судового захисту своїх прав.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492;
2. Луспеник Д. Практика розгляду судами заяв про забезпечення позовів при вирішенні спорів у цивільному судочинстві: спірні питання. *Юридичний журнал*. 2007. №10. С. 104–114;
3. Цивільний процес України: академічний курс: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. С.Я.Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2009. 848 с.;
4. Захарова О., Гробовська О. Проблеми забезпечення позову у цивільному судочинстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 88. С. 14–16;
5. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Голубева Н.Ю. та ін. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Х.: ТОВ «Одисей», 2011. 1016 с.;
6. Цивільний кодекс України // Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356;
7. Кримінальний кодекс України // Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131;
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення / Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122;
9. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141;
10. Про виконавче провадження // Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст. 542.